

Kansainväliset opiskelijat prekaarina työvoimana Suomessa

Kokemuksia työnteosta opiskelijan oleskeluluvan varassa

Olivia Maury

Abstrakti

Artikkeli tarkastelee opiskelijan oleskeluluvan varassa elävien henkilöiden työntekoa Suomessa. Artikkelin pohjautuu 30 teemahaastatteluun EU/ETA:n ulkopuolelta tulevien henkilöiden kanssa ja tuo esiin opiskelijasiirtolaisten moninaisia kokemuksia työstä. Artikkelin analysoi ensin sitä, miten oikeudellinen asema asettaa opiskelijan oleskeluluvan varassa elävät henkilöt prekaariin työmarkkina-asemaan ja toiseksi sitä, kuinka heikko suomen kielen taito tuottaa kokemuksia toiseuttamisesta työmarkkinoilla. Nämä mekanismit luovat erottelevaa sisällyttämistä ja tuottavat opiskelijasiirtolaisen subjektiposition, jossa hän ei ole täysin ulossuljettu mutta ei myöskään täysin sisällytetty kansalaisuuden ja työmarkkinoiden tilaan. Artikkelin täyttää aukon kansainvälisten opiskelijoiden työssäkäyntiä käsittelevässä kirjallisuudessa tuomalla esiin, miten opiskelijan oleskelulupa osallistuu prekaarin työvoiman muovaamiseen. Näin artikkeli edistää teoreettista keskustelua rajojen vaikutuksista työvoiman tuottamiseen.

ASIASANAT: erotteleva sisällyttäminen, kansainväliset opiskelijat, prekarisaatio, rajat, työvoima

Johdanto

Opiskelijaliikkuvuus on kansainvälisesti kasvussa, ja koulutuksen kansainvälistyminen on nostettu yhdeksi keskeiseksi tavoitteeksi Suomen koulutuspolitiikassa. Vuonna 2016 Suomessa opiskeli yli 21 000 ulkomaalaista tutkinto-opiskelijaa, joista yli 60 prosenttia tuli EU/ETA-alueen ulkopuolelta (OPH 2016). Noin 50 prosenttia heistä löytää valmistuttuaan työpaikan Suomesta, ja yhtä monen on arvioitu työskentelevän opiskelun ohella (Shumilova, Cai & Pekkola 2012). Suomes-

sa kansainvälisten opiskelijoiden työssäkäyntiä on tutkittu (esim. Laine 2017; 2016; Majakulma 2011; Shumilova, Cai & Pekkola 2012), mutta EU/ETA-alueen sisältä ja sen ulkopuolelta tulevien opiskelijoiden erilaiset oikeudelliset asemat sekä opiskelijan oleskeluluvan asettamat kehykset Suomessa elämiselle ja työskentelemiselle ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Tässä artikkelissa kohdistan huomioni EU/ETA-alueen ulkopuolelta tulevien opiskelijasiirtolaisten asemaan Suomessa. Painotan erityisesti työntekoa opiskelun

ohella sekä maahan jäämiseen ja työskentelyyn liittyviä tulevaisuuden näkymiä.

Koulutuksen kansainvälistymistä on käsitelty laajasti hallitus- ja ministeriötasolla. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuissa (OKM 2009, 2016, 2017) painopiste on koulutuksen tuotteistamisessa, kilpailussa kansainvälisillä markkinoilla, lahjakkuuksien houkuttelemisessa sekä suomalaisen koulutusbrändin luomisessa. Julkaisuisa hahmottuu ihannetulevaisuus, joka koostuu menestyvistä kansainvälisistä osaajista, talouskasvusta ja innovaatioista osaamisintensiivisillä aloilla. Diskursiivista kehystä määrittävät eri yhdistelmät sanoista ”huippu” ja ”laatu” suhteessa koulutukseen, työmarkkinoihin, oleskelulupakäytäntöihin ja asumiseen. Niissä kansainväliset opiskelijat sijoitetaan osaksi huippuosaajien kontekstia. Hallitusohjelmaan on myös kirjattu tavoite koulutusviennin liikevaihdon kasvattamisesta vuoden 2014 tasosta, 260 miljoonasta eurosta, 350 miljoonaan euroon vuoden 2018 loppuun mennessä (OPH 2017). Koulutuksesta perittävät lukukausimaksut EU/ETA:n ulkopuolelta tulevilta opiskelijoilta syksystä 2017 lähtien edistävät kansainvälisten opiskelijoiden taloudellista hyödyntämistä.

OKM:n julkaisuista välittyy kuva, että suurin osa ulkomaalaista opiskelijoista sijoittuisi työelämässä näille osaamisintensiivisille aloille. Tällä tavalla pyritään korostamaan, että kansainväliset opiskelijat ovat Suomelle tärkeä voimavara ja että olisi toivottavaa saada nämä korkeasti koulutetut maahanmuuttajat jäämään Suomeen töihin valmistumisensa jälkeen. Opiskelijoiden tosiasiallinen työssäkäynti, lailliset edellytykset Suomessa oleskeluun ja mahdollisuus liikkua rajojen yli jäävät julkaisuissa taka-alalle.

Mielikuva kansainvälisistä opiskelijoista menestyjinä länsimaisilla työmarkkinoilla noudattaa hallinnon logiikkaa, jonka mukaan maahan-

muuttoa kategorisoidaan eri tyyppeihin pakolaisuudesta opiskelijaliikkuvuuteen. Mielikuvaa ohjaavat valtion yritykset tehdä yhteiskunnasta luettava järjestämällä ja määrittelemällä luontoa, tilaa ja ihmisiä valtion tuottamien yksinkertaisten kategorioiden kautta (Scott 1998).

Tällaisen ”valtioajattelun” (Sayad 1999) mukaan ihmisten liikkuvuutta voi ymmärtää vain valtion kategorioiden avulla. Voidaksemme siirtyä tästä pois meidän on tutkittava, kuinka siirtolaisten liike ja toiminta ylittävät, haastavat ja häivyttävät hallinnollisten kategorioiden rajoja. Siksi on tärkeää ottaa huomioon, että kaikki, jotka kategorisoidaan ulkomaalaisiksi opiskelijoiksi, eivät ole tulleet Suomeen vain kasvattamaan sosiaalista ja kulttuurista pääomaansa. Opiskelijat saapuvat Suomeen monesta eri syystä, ja opiskelijaksi päädytään vaihtelevista syistä. Myös asenteet opiskelua tai palkkatyötä kohtaan vaihtelevat ajan myötä. Siirtolaisten kokemukset vastaavat harvoin etukäteen määriteltäviä kategorioita, vaan ylittävät ja haastavat niitä.

Kansainvälisten opiskelijoiden elämää on usein kuvattu saumattomana jatkumona opiskelusta työelämään. Tässä artikkelissa tutkin saumoja, jotka yhdistävät eri elämänalueita ja muodostavat opiskelijan oleskeluluvalla elävien koettua todellisuutta. Artikkelitäsmentää tiettyjä kysymyksiä, joita on esitetty kansainvälisten opiskelijoiden työssäkäyntiä ja työhön liittyviä haasteita käsittelevässä kirjallisuudessa. Se myös osallistuu teoreettiseen keskusteluun rajojen vaikutuksista työvoiman tuottamiseen.

Kahdessa ensimmäisessä luvussa analysoin, kuinka oikeudellinen asema asettaa opiskelijan oleskeluvan varassa elävät prekaariin työmarkkina-asemaan. Syvennän aikaisempaa tutkimusta, joka on keskittynyt pääosin työllistyneiden kansainvälisten opiskelijoiden määrään ja palkkavuuteen eikä työolosuhteisiin ja opiskelijoiden oikeudelli-

siin asemiin. Kolmannessa luvussa pohdin aikaisemmassa tutkimuksessa esitettyä opiskelijoiden kohtaamaa kielihaastetta. Osoitan, että haaste liittyy toiseuttamisen kokemukseen, joka toimii työvoiman hallinnan muotona. Analyysissa osoitan, että oikeudellinen asema ja toiseuttaminen osallistuvat erottelevan sisällyttämisen prosessiin eli prosessiin, jossa ihmisiä samanaikaisesti sisällytetään tiettyihin yhteiskunnan alueisiin, kuten työhön, ja rajoitetaan toisten alueiden ulkopuolelle, kuten ulossulkemalla tiettyjen oikeuksien piiristä. Artikkelini haastaa näin O.K.M.:n julkaisuissa rakentunutta kuvaa kansainvälisistä opiskelijoista ongelmitta yli rajojen liikkuvina tulevana huippuosaajina.

Opiskelijasiirtolaiset työelämässä

Kansainvälisiä opiskelijoita on usein tutkittu osana asiantuntijasiirtolaisuutta (Favell ym. 2007) tai tulevana ammattilaisina (Eskelä 2013). Kansainvälisten opiskelijoiden on esitetty muodostavan kosmopoliittisen luokan (Waters & Brooks 2011) samalla, kun kansainvälisiä opiskelijoita on tuoreemmissa tutkimuksissa kuvattu matalapalkkaisen siirtolaisyövoiman ja eliittisiirtolaisuuden välikategoriana (esim. Robertson & Runganaikalo 2014). Tutkimus on samaten korostanut, että työluvan saamisen ja perheenyhdistämisen tullessa entistä vaikeammaksi EU:ssa, opiskelijareitistä on monesti tullut ainoa mahdollisuus oleskeluluvan saamiseksi osalle kolmansien maiden kansalaisista. Tästä syystä kansainvälisten opiskelijoiden ryhmää ei voi tarkastella homogeenisena eliittiryhmänä (Luthra & Platt 2016). Kansainvälisessä tutkimuksessa on hiljattain tuotu esiin myös opiskelijoiden kokemukset matalapalkkaisesta työstä sekä samanaikaiset kokemukset suorittavasta työstä ja tietotyöstä (esim. Wilken & Ginnerskov Dahlberg 2017; Pan 2011; Thomas 2017; Robertson 2013).

Kansainvälisten opiskelijoiden ja valmistuneiden opiskelijoiden työntekoa on tutkittu myös Suo-

messä (Laine 2016; 2017; Majakulma 2011; Shumilova, Cai & Pekkola 2012). Tutkimuksessa on tuotu esiin kaksi pääasiallista estettä työllistymiselle: riittämättömät suomen kielen taidot ja vähäiset henkilökohtaiset kontaktit (Kärki 2005; Laine 2016; 2017; Shumilova, Cai & Pekkola 2012). Yulia Shumilova, Yuzhou Cai ja Elias Pekkola (2012) osoittavat myös, että kansainvälisillä opiskelijoilla on kokemusta etnisestä syrjinnästä ja rasismista. Työtehtävät ja työolot ovat kuitenkin jääneet vähälle huomiolle niin kansainvälisten opiskelijoiden työllistymistä käsittelevässä tutkimuksessa kuin suomalaisessa siirtolaisuustutkimuksessa kokonaisuudessaankin (Näre 2016).

Myös oleskeluluvan varassa elävien oikeudellista asemaa on analysoitu niukasti opiskelijoiden työntekoa käsittelevässä tutkimuksessa. Suomessa on hiljattain tutkittu työmarkkinoiden prekariisaatiota, ja tässä tutkimuksessa on tuotu esiin myös opiskelijasiirtolaisten oikeudellisen aseman vaikutukset elämään ja työntekoon (Krivonos 2015; Könönen 2014; Mankki & Sippola 2015). Nämä tutkimukset sijoittuvat kansainväliseen tutkimuskontekstiin maahanmuuton hallinnasta ja työstä (esim. Anderson 2010; Goldring & Landolt 2011). Opiskelijan oleskeluluvan vaikutusta työntekoon on tutkittu pääosin Australiaan sijoituvassa tutkimuksessa (esim. Robertson 2013; Neilson 2009) mutta niukasti muualla. Painottamalla rajojen vaikutusta työntekoon käsillä oleva artikkeli sijoittuu osaksi kansainvälistä kirjallisuutta ja tämentää suomalaista kansainvälisiä opiskelijoita käsittelevää tutkimusta.

Olemassa olevat tilastot opiskelijoiden työssäkäynnistä eivät kerro millaisiin töihin valmistunut opiskelija on päätenyt, eivätkä kuinka iso osa opiskelijan oleskeluluvan varassa elävistä on palkkatöissä. Vuonna 2014 kuitenkin noin 50 prosenttia valmistuneista ulkomaalaisista opiskelijoista työllistyi Suomessa. Yleisimpien opiskelualojen piiristä parhaiten työllistyivät tekniikan

alan opiskelijat, kun taas heikommat mahdollisuudet työllistyä oli liiketalouden ja hallinnon opiskelijoilla. Tilastojen mukaan afrikkalaistaustaiset työllistyvät muita nopeammin, mutta erot tasoittuvat ajan kuluessa (CIMO 2016).

Johanna Kärki (2005) on osoittanut, että omalle alalle työllistyvät parhaiten EU/ETA-kansalaiset, kun taas Afrikasta tulleet työllistyvät huonosti omalle alalle. Tytti-Maaria Laineen (2016) Turussa tekemään kyselytutkimukseen vastanneista ulkomaalaisista opiskelijoista 86 prosenttia oli ollut palkkatöissä tai harjoittelussa opiskelun aikana. Laineen (2017, 31) jatkotutkimuksessa työssäkävien opiskelijoiden osuus oli 44 prosenttia, mutta enemmistö oli työllistynyt omalle alalle. Luku on lähempänä aikaisempaa tutkimusta (Shumilova, Cai & Pekkola 2012), jonka mukaan noin puolet kansainvälisistä opiskelijoista on työskennellyt opiskeluaikana. Laine (2016, 66) mainitsee kuitenkin, että moni perusopiskelija on työskennellyt matalapalkka-aloilla, jotka eivät vastaa omaa koulutusalaan. Tämä on linjassa muun samaan ilmiöön viittaavaan tutkimuksen kanssa (EMN 2012; Könönen 2014; Mankki & Sippola 2015; Maury 2017).

Opiskelijasiirtolaiset rajajärjestelmässä

EU/ETA-alueen ulkopuolelta tulevalle opiskelijalle myönnetään oleskelulupa opintojen perusteella, jos tarvittavat vaatimukset täyttyvät. Oleskeluluvan hakijalla täytyy olla tutkintoon johtava opiskelupaikka, riittävät varat Suomessa elämiseen ja yksityinen sairausvakuutus. Riittävä toimeentulo osoitetaan todistamalla, että hakijalla on käytössään vähintään 560 euroa kuukaudessa. Hakiessaan oleskelulupaa ensimmäistä kertaa hakijan täytyy osoittaa, että hänellä on tilillään käytettävissä vähintään 6720 euroa. Tämän lisäksi on osoitettava, että mahdollinen lukuvuosimaksu on maksettu tai että hakijalla on käytössään sekä lukuvuosimaksuun että elämiseen vaadittavat varat.

Oleskelulupa myönnetään vuodeksi kerrallaan. Vuoden päätyttyä riittäviä varoja, opintopisteitä (45/vuosi) ja sairausvakuutusta koskevien edellytysten on täytyttävä uudelleen. EU/ETA-alueen ulkopuolelta tulevalla opiskelijalla on rajoitettu työnteko-oikeus Suomessa, noin 25 tuntia viikossa, ja rajaton työnteko-oikeus, kun oppilaitoksessa ei järjestetä opetusta (Migri 2018). Nämä opiskelijat eivät kuulu Suomen sosiaaliturvan piiriin eivätkä ole oikeutettuja suomalaiseseen opintotukeen tai julkiseen terveydenhuoltoon. Valmistuessaan opiskelija voi hakea vuoden mittaista oleskelulupaa työnhakua varten (Migri 2018).

Analyysini keskipisteessä on globaali rajajärjestelmä, ja opiskelijan opiskelulupa on osa tätä. Kriittisessä siirtolaisuustutkimuksessa on pyritty denaturalisoimaan kansallisvaltion rajoja (Walters 2002) ja lähestymään rajoja konstruktivistisesta näkökulmasta (Casas-Cortes ym. 2014). Raja ei ole ainoastaan maantieteellinen jakolinja, joka sijaitsee raja-alueella kansallisvaltioiden välillä, vaan rajat ulottuvat pidemmälle ja läpäisevät koko yhteiskunnan tuottamalla yhteiskunnallisia erottelevia (Paasi 2009; Mezzadra & Neilson 2013).

Erityisesti rajoihin kytketyt maahanmuuttokategoriat toimivat produktiivisena lähtökohtana rajojen tutkimiseen (Paasi 2009, 224) ja avaavat uusia näkökulmia työvoiman ja kansalaisuuden tuottamiseen ja uusintamiseen (Mezzadra & Neilson 2013). Painottamalla jatkuvia yhteenottoja, jännitteitä, ristiriitoja ja kiistoja rajoilla ja rajoista on osoitettu, ettei rajoja ohjaa yhtenäinen logiikka. Siirtolaisuus haastaa ja muotoilee rajoja, samalla kun liikettä yritetään hallita ja kontrolloida valtiolisten instituutioiden ja poliittisten strategioiden kautta. Näin valtiot pyrkivät ylläpitämään rajaa pysyvänä ja hallittavissa olevana *erottelevan sisällyttämisen* välineenä (Casas-Cortes ym. 2014).

Erottelevan sisällyttämisen käsite tuo esiin, kuinka ulossulkeminen toimii samanaikaisesti

sisällyttämisen kanssa: aina tuottamalla eroavaisuuksia sosiaalisissa ja poliittisissa tiloissa (Mezzadra & Neilson 2013). Erottelevaa sisällyttämistä on erityisesti analysoitu suhteessa oikeuksiin osoittaen kuinka oikeudellinen asema määrittää oikeuksien kirjon vastaanottavassa yhteiskunnassa (Könönen 2018; Mezzadra & Neilson 2013).

Sandro Mezzadran ja Brett Neilsonin teoreettisessa analyysissä globaalista kapitalismista raja toimii menetelmällisenä lähtökohtana. He argumentoivat, että rajat luovat maailmaa sen sijaan, että rajat jakaisivat jo olemassa olevan maailman. Rajat suodattavat liikkuvuutta ja kyseenalaistavat suoraviivaista jakoa sisällyttämisen ja ulossulkemisen välillä.

Mezzadra ja Neilson (2013, 161) osoittavat myös, kuinka erotteleva sisällyttäminen on kytketty rasismiin ja etnisesti jakautuneisiin sosiaalisiin ominaisuuksiin. Maahanmuuttojärjestelmä, joka säätelee siirtolaisten erottelevaa sisällyttämistä valtioon, toimii myös työvoiman kontrollin ja riiston muotona. Samalla monitasoinen syrjintä rajoittaa siirtolaistyövoiman pääsyä muille kuin vaarallisille ja huonosti palkatuille aloille (Peano 2017), mikä korostaa erityisesti rasismia ja seksismin roolia työmarkkinoiden järjestymisessä (Mezzadra & Neilson 2013, 74).

Analyysini kytkeytyy myös prekarisaatioon epävarmuutta, epävakautta sekä sosiaalista ja taloudellista haavoittuvuutta tuottavana prosessina (Vuolajärvi 2018, 4). Prekarisaatio toimii työvoiman tuottamisen ja kontrolloinnin muotona jälkifordistisessa kapitalismissa (Könönen 2014, 97). Prekarisaatio prosessina koskee niin kansalaisia kuin siirtolaisia, mutta seksismin, rasismia ja haavoittuvuuden kaltaiset mekanismit ja erilaiset oikeudelliset asemat asettavat tietyt ihmiset heikompaan asemaan kuin toiset (Castles 2012). Maahanmuuttojärjestelmän tuottamat oikeudelliset asemat osallistuvat siten prekarisaatioprosessiin heikentäen ulkomaalaisten neuvottelu-

asemaa ja tuottaen epävarmassa asemassa olevaa työvoimaa (Könönen 2014).

Yhteisenä nimittäjänä opiskelijan oleskelulupa ja työnteko

Artikkeli perustuu syksyllä 2017 tehtyihin teemahaastatteluihin (N=30). Haastateltavat olivat pääosin 20–32-vuotiaita siirtolaisia, joista 14 oli naisia ja 16 miehiä. He tulivat Venäjältä, Pakistanista, Azerbaidzhanista, Bangladeshista, Yhdysvalloista, Vietnamista, Kiinasta, Brasiliasta, Kamerunista, Nigeriasta, Filippiineiltä, Nepalista, Iranista ja Irakista. Kaikilla haastateltavilla oli tai oli hiljattain ollut opiskelijan oleskelulupa, ja he olivat työskennelleet opintojensa ohella Suomessa. Haastateltavat opiskelivat tai olivat opiskelleet alempaan ja ylempään yliopisto- tai ammattikorkeakoulututkintoon johtavia ohjelmia. Useimmat olivat olleet Suomessa keskimäärin 2–3 vuotta, mutta jotkut olivat olleet Suomessa jopa 8 vuotta. Yksikään heistä ei ollut joutunut maksamaan lukuvuosimaksuja, sillä he olivat kaikki saapuneet Suomeen ennen vuotta 2017.

Ryhdyin etsimään haastateltavia kahdesta eri suunnasta: työn kentältä sekä opiskelukentältä. Haastattelukutsussa kerroin tekeväni tutkimusta opiskelun ja työn risteyksestä ja etsiväni haastateltavia, joilla on kokemusta työnteosta opiskelijan oleskeluluvalla Suomessa. Laitoin kutsun Facebookista löytyviin englanninkielisiin työnhakuryhmiin ja levitin kutsua pääkaupunkiseudulla sijaitsevien yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen sähköpostilistoilla. Sain monia myöntäviä vastauksia, ja monet olivat iloisia kuullessaan, että ongelmallista asemaa työn ja opiskelun välillä vihdoinkin tuotaisiin esille. Samalla moni haastateltavista epäili oman työkokemuksensa sopivuutta tutkimukseen, koska heillä ei ollut kokemuksia oman alan työstä. Tämä kertoi heti aineiston keräämisen alussa työkokemusten monipuolisuudesta.

Teemahaastatteluissa keskityttiin syihin ja re-sursseihin Suomeen tulolle, työ- ja oleskelulu-pakokemuksiin sekä tulevaisuuden näkymiin ja poliittiseen vaikuttamiseen. Haastattelut kestivät noin 45–75 minuuttia ja ne suoritettiin englanniksi Helsingin yliopiston tiloissa. Aineistossa esiintyy kuitenkin alueellista vaihtelevuutta, sillä monet oli-vat joko opiskelleet tai työskennelleet muilla paik-kakunnilla Itä- ja Keski-Suomessa ennen muuttoa Helsinkiin, jossa työmarkkinatilanteen nähtiin ole-van suotuisampi. Suurin osa haastateltavista arvioi olevansa keskiluokkaisesta perheestä ja kertoi van-hemmillaan olevan rajoitetut mahdollisuudet tu-kea taloudellisesti lastensa opiskelua. Enemmistö oli päättänyt tulla Suomeen ilmaisen koulutuksen vuoksi. He opiskelivat pääosin oikeustiedettä (2), sosiaalitieteitä (4), metsätaloutta (1), kansainvälistä liiketaloutta ja hallintoa (6), tekniikkaa (10), hotelli ja ravintola-alaa (2) sekä sosiaali- ja terveysalaa (5), mutta jotkut opiskelivat kahta tutkintoa tai suoriti-vat jo toista tutkintoa Suomessa. Haastateltavat jakautuivat tasaisesti ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa opiskeleviin.

Litteroin kaikki haastattelut ja kategorisoin ne Atlas.ti-ohjelman avulla, jonka jälkeen analysoin aineistoa sisällönanalyysin kautta. Kategorisoin-tia ohjasivat teoreettiset käsitteet prekarisaatio, raja, diskriminaatio ja subjektiivisuus. Näiden kautta analysoin oleskeluluvan vaikutusta työnte-koon ja elämään laajemmin sekä työn sisältöä ja organisointia. Eettisistä syistä olen pyrkinyt vähentämään henkilöiden tunnistettavuutta anonymisoimalla haastateltavat ja poistamalla aineistossa esiintyviä paikannimiä ja työnanta-jien nimiä. Artikkelissa esiintyvät lainaukset olen kääntänyt suomeksi mahdollisimman tarkasti.

Prekaarisuus työmarkkinoilla

Suurin osa haastateltavista kertoi tulleen Suo-meen opiskelemaan. Muutamat olivat tulleet Suo-meen turvapaikanhakijoina tai au-paireina mutta

saaneet myöhemmin oleskeluluvan opiskelun perusteella. Monella oli myös laajempia aikeita ja tulevaisuuden toiveita, kuten Suomeen asettu-minen ja työskenteleminen sekä kansalaisuuden saaminen, eikä ainoastaan ilmaisen koulutuksen suorittaminen. Opiskelijoiden toiveet olivat siten hyvin yhteneväisiä ОКМ:n julkaisuissa (2009; 2016; 2017) esiintyvien tavoitteiden kanssa, jois-sa ulkomaalaiset opiskelijat nähdään tulevana korkeasti koulutettuna työvoimana Suomessa. Monet haastateltavista kokivat kuitenkin ongel-malliseksi työn opintojen ohella, ja työllistyminen omalle alalle tulevaisuudessa näytti epävarmalta. Itse työllistyminen ei kuitenkaan näyttänyt olevan suurin haaste. Ongelmat liittyivät pikemminkin saatavilla olevan työn laadullisiin puoliin, kuten työn sisältöön ja työn organisointiin.

Kaikki haastateltavat olivat työskennelleet opinto-jensa ohella. Yksikään heistä ei ollut pysynyt sa-massa työpaikassa, vaan kaikilla oli kokemusta mo-nesta eri osa-aikatyöstä. Tavallisimmat työt olivat lehtien jakelu, siivoaminen, varastotyö ja ravintola-alan työt. Ainoastaan neljä 30 haastateltavan jou-kosta ei ollut työskennellyt lainkaan suorittavissa töissä Suomessa. Jossain vaiheessa omalla alallaan oli työskennellyt 15 haastateltavaa, jotka olivat pää-osin kotoisin Venäjältä tai Pohjois- ja Latinalaisesta Amerikasta. Noin puolet heistä työskenteli harjoit-telun muodossa palkattomasti tai pienellä palkka-la tai oli töissä IT- tai liikealan startup-yrityksissä, joiden taloudellinen tilanne oli epävakaa ja palkka huono tai olematon. Monesti haastateltavien piti tehdä suorittavan alan palkkatyötä oman alan töiden ohella. Viisi haastateltavaa oli työskennel-lyt omalla alallaan erilaisissa hoivatöissä. Loput työskentelivät aloilla, jotka eivät vastannet omaa opiskelualaa tai suoritetta tutkintoa.

Useimmat opiskelijat kokivat palkkatyön tärkeäksi voidakseen opiskella ja elää Suomessa. Osalla opiskelijoista työnteko oli suoraan sidottu mah-dollisuuteen uusia oleskelulupansa. Osalla se oli

epäsuorasti kytköksissä siihen: he tekivät töitä, jotta heidän ei tarvitsisi koskea säästötiliin, jolla he pitivät oleskelulupaa varten näytettävää summaa, 6720 euroa. Palkkatyön tarve riippuu sosioekonomisesta taustasta. Länsi-Afrikasta kotoisin oleva Michel, jonka kahdeksanvuotinen oleskelu Suomessa oli ollut esteiden ja hankaluuksien täyttämää, kertoi, että "[j]os sinulla on [tietty] tausta ja voit saada tukea vanhemmilta opiskelun aikana, voit mennä kielikouluun, keskittyä ja muuttaa pois".

Isolle osalle EU/ETA-alueen ulkopuolelta tulevista opiskelijoista palkkatyö näyttäytyy kuitenkin välttämättömyytenä. Mai opiskeli IT-alaa ja oli työskennellyt kolmessa eri suorittavassa työssä pystyäkseen elättämään itsensä Suomessa. Kuten useimmat haastateltavat, Mai kertoi, että työt olivat fyysisesti uuvuttavia ja terveydelle haitallisia.

Työskentelin lehtienjakajana kuukauden, sitten hotellisiivoojana, sitten kolmanneksi olin töissä varastossa parin kuukauden ajan. Sitten lensin [Kaakkois-Aasiaan] IT-alan harjoittelua varten. Vaikka työskentelin kolmessa eri suorittavassa työssä, jotka todennäköisimmin vain auttavat opiskelijoita tienamaan rahaa eikä saamaan tietämystä alasta, jota opiskelemme, ainoastaan koska tarvitsemme rahaa niin mikä tahansa työ yritykset tarjoavat otamme mahdollisuuden. [...] Samaan aikaan lähetämme ansioluettelomme toisille IT-yrityksille saadaksemme ammattilaistason toimistotyötä ja odotamme päivämäärää jolloin he hyväksyvät. – Mai, Kaakkois-Aasia

Mai sai monen yrityksen jälkeen oman alan töitä IT-yrityksestä. Hänen palkkansa oli huomattavasti pienempi kuin muiden työntekijöiden, mutta hän päätti olla sanomatta asiasta. "Koska tarvitsin työn, pysyin hiljaa ja jatkoin kovaa yrittämistä", Mai kertoi. Myös oikeustiedettä opiskeleva ja siivoojana työskentelevä Hana Etelä-Aasiasta kertoi siirtolaisten rajoitetusta asemasta ja kuvasi eriarvoisuutta työmarkkinoilla: "Koen, että siirtolaisia

riistetään, siirtolaiset tekevät sen koska heidän täytyy", hän sanoi. Sekä Mai että Hana arvioivat, että siirtolaiset ovat heikommassa asemassa verrattuna suomalaisiin työnhakijoihin, mikä ohjaa siirtolaisia tietyille matalapalkka-aloille.

Richard oli vasta valmistunut yhteiskuntatieteilijä. Hän oli opiskelujen aikana työskennellyt ravintoloissa ja parissa tietotyöhön keskittyneessä startup-yrityksessä rahoittaakseen oleskeluluvan uusimisen. Hän kertoi, että työ sopimuslakia rikottiin niin ravintola-alalla kuin startup-yrityksissäkin. Kun haastattelin Richardia, hän oli juuri palannut ravintola-alalle, koska häntä oli painostettu irtisanoutumaan startup-yrityksestä.

Ensimmäisen vuoden lopussa, saadakseni tarpeeksi rahaa luvan uusimista varten, ryhdyin hakemaan töitä. [...] Suurin osa kansainvälisistä opiskelijoista jotka tunnen työskentelee startupeissa. Ne näyttävät olevan aika riskialttiita, he pitävät Suomen lakia lähinnä suosituksena kuin lakina. – Richard, Pohjois-Amerikka

Richard mainitsee, että suurin osa hänen tunteistaan kansainvälisistä opiskelijoista oli ollut töissä startup-yrityksissä. Haastatteluaineiston valossa se viittaa siihen, että sosiaaliset verkostot sekä tausta ja etnisyys jossain määrin ohjaavat tietyille aloille. Richard painottaa myöhemmin haastattelussa, että ravintola-alalla hän oli tietoinen etulyöntiasemastaan valkoisena henkilönä ja että Afrikasta ja Aasiasta tulleita henkilöitä kohtaan esiintyi rasismia.

Shiva oli valmistunut insinööriksi Suomessa, mutta opiskeli nyt sairaanhoitajaksi työluvan varassa. Insinööri koulutuksen aikana hän oli työskennellyt henkilökohtaisena avustajana. Yhtenä vuonna hänen oleskelulupaansa ei jatkettu, koska hän oli työskennellyt liian paljon ja saanut liian vähän opintopisteitä. Tästä syystä hänen piti keksiä toinen tapa jatkaa laillista oleskeluaan Suomessa.

Hän sai puhuttua itselleen jatkuvan kokopäiväisen työsopimuksen, jonka perusteella hänelle pystyttiin myöntämään työperäinen oleskelulupa.

Opiskelin, mutta minulla oli tunnin ajomatka töihin, menin edestakaisin, edestakaisin töiden ja opiskelun välillä, ei ihme, ettei mennyt hyvin opiskelujen kanssa. [...] Vuosien [vuosiluvut]välillä opiskelijalupaani ei jatkettu, ja se oli se aika jolloin he sanoivat, että he aikovat karkottaa minut ja minun piti puhua pomoni kanssa, jos he voisivat antaa minulle jatkuvan työsopimuksen, etten tulisi karkotetuksi, siitä sain työluvan ja työskentelin kolmen vuoden ajan. – Shiva, Etelä-Aasia

Yllä olevat lainaukset kuvaavat haastateltavien työkokemusten ja työmarkkina-asemien moninaisuutta. Haastatteluaineiston pohjalta EU/ETA-alueen ulkopuolelta tulevat näyttäytyvät harvoin nuorina henkilöinä, ”jotka tuntevat itsensä tervetulleiksi VIP-henkilöiksi” (OKM 2017, 26). Sen sijaan he joutuvat monesti työskentelemään suorittavissa töissä opiskelun ohella. Karkotettavuuden (De Genova 2002) eli maasta poistamisen mahdollisuuden johdosta sekä ajallisesti, oikeudellisesti ja sosiaalisesti rajoitetun aseman takia monet opiskelijan oleskeluluvan varassa elävät ottavat vastaan mitä tahansa työtä varmistaakseen oleskeluoikeutensa jatkumisen. Samalla monet yrittävät saada oman alan kokemusta tekemällä harjoittelujaksoja tai työskentelemällä palkattomasti tai pienellä palkalla omalla alalla.

Aikaisempi tutkimus on tuonut esiin prekaarin työn ja ei-kansalaisuudesta johtuvan epävarmuuden kytköksiä muihin sosiaalisiin prosesseihin ja asemiin, kuten rodullistamiseen, sukupuoleen ja luokkaan (esim. Alberti 2014; Goldring & Landolt 2011). Luin Goldring ja Patricia Landolt (2011, 326) huomauttavat, että kansalaisuus sekä vaihtelevat oikeudelliset asemat ovat pitkään vahvistaneet siirtolaistyöntekijöiden ja työnantajien välisen valtasuhteen epätasapainoa sekä kasvattaneet

eroa siirtolaisten ja kansalaisten työmarkkina-asemien välillä. Tämän päivän yritykset kontrolloida ja hallita siirtolaisten liikkuvuutta ja oleskeluoikeutta tuottavat kansallista politiikkaa ja kansainvälisiä hallintastrategioita. Näiden kautta kansalaisuudesta ja siirtolaisten oikeudellisista asemista tulee kontrollin, työmarkkinoiden segmentoitumisen ja työvoiman riiston lähteitä.

Jukka Könönen (2012) kuvaa käsitteellä *oikeudellinen segmentaatio* työmarkkinoiden hierarkisoitumista. Käsite alleviivaa Suomessa työskentelevien ulkomaalaisten vaihtelevia oikeudellisia asemia, jotka ovat kehittyneet etnisten ja sukupuolittuneiden rakenteiden rinnalle. Opiskelijan oleskeluluvan varassa elävien henkilöiden tilapäinen oleskelu ja prekaari työmarkkina-asema riippuvat siten tästä oikeudellisesta segmentaatiosta, joka tuottaa erottelevaa sisällyttämistä. Opiskelijasiirtolaiset sisällytetään opiskelun ja työn piiriin, mutta he eivät ole oikeutettuja opintotukeen ja julkiseen terveydenhuoltoon. Opiskelijan oleskeluluvan varassa elävillä ei ole paljонkaan valinnanvaraa työmarkkinoilla, vaan he joutuvat tyytymään tarjolla oleviin, usein suorittaviin palkkatöihin. Näin rajat toimivat epävarmassa tilanteessa ja heikossa neuvotteluasemassa olevan joustavan työvoiman tuottamisen välineenä (Könönen 2014). Lisäksi opiskelijan oleskeluluvalla maassa oleskelu pirstaloituu vuoden jaksoihin, mikä vaikuttaa sosiaalisen kuulumisen kokemukseen. Erotteleva sisällyttäminen tuottaa näin opiskelijasiirtolaisen subjektiposition, joka ei ole täysin ulossuljettu mutta ei myöskään täysin sisällytetty kansalaisuuden ja työmarkkinoiden tilaan (Mezzadra & Neilson 2013).

Jatkuva epävarmuus epävarmoilla työmarkkinoilla

Opiskelijan oleskeluluvalla eläminen näyttää useimmiten katkonaisena, epävarmana ja riippuvaisena toisten toiminnasta, kuten opettajien rekisteröi-

mistä opintopisteistä tai työnantajien tai maahanmuuttoviraston virkailijoiden henkilökohtaisista päätöksistä. Vähentääkseen tulevaisuuteensa liittyvää epävarmuutta monet keksivät tapoja oleskeluoikeuden varmistamiseksi tai oikeuksien laajentamiseksi. Monet ovat kahden vaiheilla, jatkaako opiskelijastatuksella vai yrittääkö vaihtaa kattavampiin sosiaalisiin oikeuksiin oikeutavaan työlupaan. Osa haastateltavista oli vaihtanut kesken opintojen työlupaan, toiset olivat suorittaneet opintonsa loppuun, minkä jälkeen he olivat hakeneet työlupaa. Tavallista haastateltavien keskuudessa oli myös se, että he jatkoivat opiskeluaan työluvan varassa toisen tai korkeamman asteisen tutkinnon saamiseksi. Opiskelijasiirtolaisten pirstaleisiin kokemuksiin sisältyvät näin eri oleskelulupiin kuuluvien sosiaalisten ja poliittisten oikeuksien asteittainen muuttuminen (Robertson 2013, 162).

Nadja oli huolestunut tulevaisuudestaan ja piti työllisyystilannetta ongelmallisena. Hän opiskeli oikeustiedettä maisteritasolla mutta oli valmistunut kandidaatiksi Venäjällä. Tämä vähensi selkeästi hänen valinnanvaraansa työn suhteen, koska EU:n ulkopuolisella tutkinnolla ei voi työskennellä asianajajana unionin sisällä. Haastattelun hetkellä Nadja oli kokopäiväharjoittelussa lakitoimistossa pienellä palkalla, mutta tulevaisuus näytti epävarmalta. Myös ystävyyssuhteet kärsivät Nadjan huonosta taloudellisesta tilanteesta, sillä hän pystyi harvoin osallistumaan vapaa-ajalle suunniteltuihin kulttuuritapahtumiin.

Minusta ei tule kunnollista asianajajaa, tulen olemaan työtön, eikä mulla ole aavistusta mihin mennä. Se on hassua, olen ollut kokopäivätyössä. [...] Markkinointialalla he usein antavat nollatuntisopimuksia, ja tämä sopimus ei ole tarpeeksi työluvan saamiseksi. En usko, että voin koskaan hakea työperäistä oleskelulupaa, se tarkoittaa, etten voin saada kaikkia etuuksia. – Nadja, Venäjä

Nadja epäili, ettei koskaan voisi hakea työlupaa. Hän oli siksi päättänyt opiskella kauppatieteitä, minkä perusteella hän voisi jatkaa oleskeluaan opiskelijan oleskeluluvan varassa. Nadjan kokemukset osoittavat, että oleskeluoikeus riippuu usein työstä ja työsopimuksen luonteesta. Työntekijän oleskeluluvan varassa hän ei olisi pystynyt työskentelemään nollatuntisopimuksella, mutta opiskelijan oleskeluluvalla se onnistuisi.

Vaikka opiskelijoiden etu työmarkkinoilla ylipääntään on joustavuus (Aho ym. 2012), opiskelijan oleskeluluvan varassa elävistä muotoutuu erityisen joustavaa työvoimaa, sillä heidän tilapäistä oleskeluaan luonnehtii karkotettavuus (De Genova 2002). Tilapäiset oleskeluluvat tuottavat siten työvoimaa tilapäisiin töihin (Könönen 2014, 92). Tämä työvoima ei ole muuttumatonta, vaan koostuu lyhyemmistä ja pidemmistä työpanoksista eri tilapäisissä töissä. Opiskelijasiirtolaiset suorittavat työnsä monessa eri paikassa ja liikkuvat monen eri työpaikan ja monen eri alan välillä toisin kuin työluvalla työskentelevät. Ei ole epätavallista, että he tulevat suoraan yövuorosta oppilaitokseen, tekevät aamuvuoron ennen kouluun menoa tai käväisevät koulussa pari tuntia yövuorojen välissä. Oleskeluluvasta johtuen opiskelijasiirtolaisten (työ)elämiä luonnehtivat ajalliset rajoitukset ja fragmentaarinen liikkuminen paikasta toiseen (Maury 2017).

Karkotettavuuden ohella opiskelijan oleskeluluvan varassa elävien kokemukset työn laadusta ja organisoinnista erottuvat myös paikallisten opiskelijoiden työssäkäynnistä. Työ- ja elinkeinoministeriön laatiman, vuonna 2005 valmistuneille suomalaisille opiskelijoille tehtyyn kyselyaineistoon perustuvan raportin mukaan suurin osa suomalaisista opiskelijoista näki työssäkäynnin olevan välttämätöntä toimeentulon vuoksi mutta myös hyödyksi työuran kannalta (Aho ym. 2012). Enemmistö työssäkäyvistä opiskelijoista oli kokaikatöissä toistaiseksi voimassa olevalla työso-

pimuksella, mutta myös osa-aikatyössä olevia oli paljon (mt.).

Raportin kuva suomalaisten opiskelijoiden työnteosta eroaa opiskelijan oleskeluluvan varassa elävien työssäkäynnistä, sillä opiskelijan oleskeluluvalla he eivät ole laillisesti oikeutettuja koko-aikatyöhön ja heillä näyttää harvemmin olevan toistaiseksi voimassa olevia työsopimuksia. Lisäksi Laine (2017, 20) osoittaa, että osa-aikaisesti työskentelevät kansainväliset opiskelijat työskentelevät pääsääntöisesti itsensä elättämiseksi ja harvemmin työkokemuksen saamiseksi. Verratuna muihin prekaarissa asemassa oleviin opiskelijan oleskeluluvan varassa oleskeleville pätäk- ja osa-aikatyö on lähes ainoa keino työllistyä laillisesti. Suomessa pysyvästi asuville työttömille työnhakijoille tämän tyyppiset työt taas ovat harvoin taloudellisesti kannattavia sosiaalietuuksien vuoksi (Aho ym. 2012).

Epävarmalla oleskeluasemalla näyttää olevan myös pitkäkestoisia vaikutuksia (Goldring & Landolt 2011). Epävarmuus oman alan koulutusta vastaavan työn saamisesta on suurta sekä opiskelijoiden että jo valmistuneiden kesken. Haastateltavat olivat alussa olleet optimistisia omalle alalle työllistymisen suhteen. Monet kertoivat kuitenkin kohdanneensa korkeakoulutettuja henkilöitä suorittavissa töissä: tietoliikennetekniikan maisterin postinjakajana, syöpälääkärin siivoojana ja biologian väitöskirjatutkijan vihannestuksessa.

ОКМ:n julkaisuissa esiintyvä tavoite kouluttaa ulkomaalaisia Suomeen osaamisintensiivisille aloille näyttää haastatteluaineiston valossa kiistanalaiselta. Haastateltavien kokemusten mukaan moni kansainvälinen opiskelija pysyy suorittavissa töissä valmistumisensa jälkeenkin. Tämä vastaa tutkimusta, jonka mukaan opiskelualueeseen liittyvä työ opiskelun ohella luo paremmat edellytykset koulutusta vastaavan työn saamiseksi valmistumisen jälkeen (Shumilova, Cai & Pekkola 2012, 88).

Henna Kyhä (2011) on tuonut esiin korkeakoulukoulututkinnon kotimaassaan suorittaneiden ulkomaalaisten työllistymisen hankaluutta. Hankaluudet johtuvat muun muassa vähäisistä resursseista suomalaisilla työmarkkinoilla, koska ulkomailla suoritettu tutkinto ymmärretään usein ”vääränä” siinä kuin Suomessa suoritettu koulutus toisi lisää ”palkallista pääomaa” (Kyhä 2011, 228). Daria Krivonos (2015) on osoittanut, että venäläisten valmistuneiden naisopiskelijoiden vaihtaessa työperäiseen oleskelulupaun he jatkavat suorittavissa töissä ajallisten rajoitusten tai huonojen työllistymismahdollisuuksien vuoksi. Könösen (2014) tutkimus viittaa myös siihen, että oleskelun epävarmuudella olisi pitkäkestoisia negatiivisia vaikutuksia työmarkkina-asemaan.

Artikkelin aineiston perusteella ei voi vetää suorita johtopäätöksiä opiskelijan oleskeluluvan pitkäkestoisista vaikutuksista työmarkkina-asemaan, mutta aineisto viittaa siihen, että moni EU/ETA:n ulkopuolelta tuleva henkilö jatkaa suorittavissa töissä valmistumisensa jälkeenkin. On myös nähtävissä, että vaikka tilapäisen opiskelijan oleskeluluvan vaihtaminen monivuotiseen työlupaun ei takaisikaan parempia töitä, se voi toimia strategisena valintana kohti kattavampia sosiaalisia oikeuksia ja pitempää oleskeluoikeutta.

Kokemukset kielellisestä riittämättömyydestä

Puutteellinen suomen kielen taito on tutkimuksessa nähty merkittävänä esteenä työllistymiselle (Kärki 2005; Laine 2016; Shumilova et al. 2012). Laine (2017, 12) kirjoittaa, että kieli on kansainvälisten opiskelijoiden työllistymisen esteenä ”melko ilmiselvä: he eivät puhu suomen kieltä äidinkieleenään ja usein heidän suomen kielen taitonsa ovat varsin alkeellisia”. Vaatimus suomen kielen osaamisesta suomalaisilla työmarkkinoilla on osa metodologista nationalismia (esim. De Genova 2013): yhteiskunta samaistetaan kansallisvaltioon, jolloin

kielitaitovaatimusta pidetään itsestään selvänä vaatimuksena eikä huomioida työmarkkinoiden ja yhteiskunnan muuttuvaa luonnetta sekä kielellistä moninaistumista.

Kansallinen viitekehys on hahmotettavissa myös ОКМ:n julkaisuissa, joissa ”riittävää kotimaisen kielen taitoa sekä suomalaisen yhteiskunnan ja kulttuurin tuntemusta” pidetään edellytyksenä ”maahanmuuttaja- ja ulkomaalaistaustaisten työelämään sijoittumiselle ja yhteiskuntaan integroitumiselle” samalla, kun julkaisuissa tavoitellaan ”aidosti monikulttuurista korkeakoululaitosta”, jossa monikulttuurisuus ymmärretään ”kaksi-suuntaisena prosessina, joka edellyttää ihmisten erilaisuuden ymmärtämistä ja arvostamista” (ОКМ 2009, 46).

Suomessa on verraten iso tarjonta englanninkielisiä koulutusohjelmia, ja enemmistö kansainvälisistä opiskelijoista opiskelee englanniksi. Ravintolatyöntekijänä ja ruokalähtetä toimiva ja tekniikkaa opiskeleva Hun kertoo ongelmallisesta kierteestä, jossa ystävyystyminen ja työllistyminen on vaikeaa ilman suomen kielen taitoa, kun samaan aikaan englanninkielinen koulutus ei luo tarvetta suomen kielen käytölle. Hunin mielestä ongelmana ei ole vain hankala kieli, mutta myös laajempi yhteiskunnallinen ulottuvuus. Hän antaa ymmärtää, että Suomi voisi olla suvaitsevämpi ulkomaalaisia kohtaan.

Jos haluan päästä suomalaiseen kaveripiiriin minun pitää ensin osata suomea, jota en vielä osaa, tai jos haluan saada työpaikan useimmat vaatii suomea, joka on asia, jota en osaa vielä [...] Koulussa opetetaan englanniksi ja puhutaan englantia opiskelukavereiden ja opettajien kanssa, en löydä paikkaa missä käyttää tätä ja opiskella nopeammin ja se olisi todella rasittavaa opiskella tätä kieltä yksin, tietysti on kursseja, mutta ne on rajoitettuja käytettävyyden tasolla. En sanoisi, että olen erityisen optimistinen tilanteen suhteen,

joten harkitsen ehkä jotain muuta, kuten sanoin vaihto ensin, jos se [toinen maa] on tarpeeksi suvaitseva ulkomaalaisia kohtaan voin ehkä hakea siirtoa. –Hun, Itä-Aasia

Myös Thao, joka opiskelee sähkötekniikkaa ja työskentelee postinjakajana ja siivoojana, kokee kielitaidottomuuden olevan yleinen ongelma opiskelijoiden kesken. Hänen mielestään suomalainen yhteiskunta voisi muuttua suvaitsevammaksi, eikä hän pidä suomen kielen vaatimusta työmarkkinoilla itsestään selvänä.

Työympäristö on suomalaisten keskinäinen, kuten monet muut sanovat ”Suomi on suomalaisille, vaikka kuinka yrittäisi”. [...] Kaikki suomalaiset osaavat puhua englantia miksi heidän täytyy siten puhua suomea? Olisi parempi jos tämä voisi muuttua. – Thao, Kaakkois-Aasia

Haastateltavat painottavat, että monilla työpajoilla työskentelykieli on englanti, vaikka hakutilanteessa vaaditaan suomen kielen osaamista. ”Suomi on suomalaisille”, Thao kertoo monen sanovan. Suomen kielen vähäiset taidot näyttävät usein riittämättömyytenä, joka kytkeytyy siirtolaisten läsnäoloon kansallisvaltion alueella. Abdelmalek Sayadin (1999) mukaan maahanmuuttajien läsnäolo ymmärretään kansallisessa kontekstissa poikkeuksena. Maahanmuuttajia luonnehtii siten riittämättömyys ja läsnäolo, joka kansallisvaltion näkökulmasta on aina epätäydellinen, väärä ja syyllinen itsessään (Sayad 1999, 8).

Monet haastateltavista vastustavatkin vaatimusta suomen kielen taidosta ja kertovat riittämättömyyden tunteesta, jota vaatimus tuo mukanaan. Sekä Hun että Thao korostavat, että suhtautuminen muita kieliä kohtaan Suomen työmarkkinoilla voisi muuttua. Haastatteluaineistossa esitetään myös, että Suomi on dynaaminen yhteiskunta, jossa puhutaan montaa eri kieltä, mutta

tämä monikielisyys konstruoidaan rajoituksena ja poikkeavuutena kansallisvaltion kontekstissa. Jo olemassa olevalle moninaisuudelle ja monikielisuudelle ei siten anneta tilaa. Näin myöskään ОКМ:n havittelemaa ”aitoa monikulttuurisuutta” ei saavuteta, vaikka puitteet sille ovat olemassa.

Shiva kuvailee myös, kuinka ilmiselvää on, että korkeasti koulutettuna ja ammattitaitoisena ulkomaalaisena ei saa oman alan työtä Suomesta, vaikka puhuisikin suomea (mm. Shumilova, Cai & Pekkola 2012, 50). Hän analysoi tätä puolueellisuutena ja kuvaa, kuinka Suomessa suositaan suomalaista työvoimaa ja ulkomaalaiset saavat tehdä suomalaisten välttelemiä töitä.

On ilmeistä, ettet voi saada työtä, vaikka oletkin ammattitaitoinen ja koulutettu, minulla oli 130 opintopistettä, samalla määrällä toinen opiskelija saisi toimistotyötä, mutta en ollut oikeutettu siihen, tietysti kielieste on olemassa. Luulin ylittäneeni sen, puhun hyvää suomea, mutta silti saamme vain fyysistä työtä. –Shiva, Etelä-Aasia

Shiva antaa ymmärtää, että puutteelliset kielitaidot tai puhuminen vieraalla korostuksella kytkeytyvät ulkomaalaisuuteen. Työnantajien suomen kielen vaatimus muuttuukin kielitaidon vaatimuksesta vaatimukseksi etnisestä suomalaisuudesta ja toimii siten ulossulkemisen keinona (Ahmad 2005; Näre 2013). Kielitasovaatimuksia käytetään ulossulkemisen keinona etenkin tietyn tulo- ja vaatimustason tehtävissä, tai kuten yksi Akhlaq Ahmadin (2005, 130) haastattelemista työnhakijoista kuvaili, ”jos kyseessä oleva työ on vähänkään parempi kuin varasto- ja siivoustyöt”². Könösen (2011, 58) haastattelemat työnantajat siivousyrityksissä ovatkin sitä mieltä, että matalapalkkaisilla aloilla ei ole varaa syrjintään tai rasismiin, koska he tarvitsevat ulkomaalaisia työntekijöitä yritysten pyörittämiseen (myös Wills ym. 2009).

Michel, joka oli työskennellyt rakennusalalla, ravintola-alalla ja hoiva-alalla, kuvaa suomenkielen taidottomuutta ”esteenä”, ”vammana”, ”riittämättömyytenä” ja ”ovena, joka pitää hajottaa”. Hän kertoo, että hänen työpaikoissaan kollegat ovat olleet ystävällisiä ja puhuneet sujuvaa englantia. Ongelma on hänen mukaan vuokratyöyrityksissä, jotka asettavat kielitasovaatimuksia ja ottavat hänet töihin ainoastaan, kun on pula työntekijöistä.

Kun työnantaja asettaa kielitasovaatimuksia se ei tee hyvää, koska jotkut suomalaiset haluavat hajottaa tämän esteen ja ulkomaalaiset haluavat myös hajottaa esteen. [...] Töissä he [ulkomaalaiset] tekevät erityistä vaivannäköä peittäääkseen sitä riittämättömyyttä. Et näe heidän pitävän tupakkatai kahvitaukoja, koska he tietävät, että ok, olen täällä ja minun täytyy todistaa itselleni, etten ole kielellisesti ”hyvä”, minulla on tämä lisäpaine, minun täytyy osoittaa heille, että minulla on muita taitoja. – Michel, Länsi-Afrikka

Michel tuo esiin, kuinka puutteelliset kielitaidot muuttuvat ulkomaalaisten kohdalla heikkoudeksi, jota pitää hyvittää. Michel antaa ymmärtää, että ulkomaalaisena täytyy työskennellä erityisen tehokkaasti vakuuttaakseen, että hän voi muilla taidoilla paikata kielitaidottomuuden. Myös Könönen (2011, 61) on osoittanut, että ulkomaalaisten työntekijöiden pitää jatkuvasti todistaa ahkeruuttaan, sillä kilpailu työstä on kovaa.

Kapitalistinen järjestelmä rakentuu epätasa-arvolle (Wallerstein 1991), ja siten erotteluja konstruoidaan ja uusinnetaan jatkuvasti (Lowe 1996). Haastateltavien kokemukset viittaavat prosessiin, jossa työnantajat *toiseuttavat* (esim. Hall 1992) sellaisia työnhakijoita, jotka puhuvat muita kieliä kuin suomea tai jotka puhuvat suomea vieraalla korostuksella. Tämä toiseuttaminen tuottaa eron suomalaisten ja ulkomaalaisina pidettyjen työnhakijoiden välille. Toisaalta toi-

2 Kirjoittajan oma käännös

seuttamista ei tuoteta ainoastaan kielen perusteella, vaan se tapahtuu yhteydessä moniin eri sosiaalsiin erotteluihin, kuten sukupuoleen ja etnisyyteen sekä sosioekonomiseen ja maantieteelliseen taustaan.

Ulkomaalaisten palkkaaminen on täten ristiriitainen prosessi (Alberti 2014), jossa esiintyy monitasoisia syrjintää ja jossa toiseuttamisella voi olla eri funktioita. Toiseuttaminen voi toimia etnisen syrjinnän muotona (Ahmad 2005; Näre 2013), joka estää tiettyjen, usein korkean vaatimustason, töiden saamisen. Samalla toiseuttaminen voi toimia eron tuottamisen keinona, jonka kautta työnantajat yrittävät hallita työnhakijoita ja näin tuottaa ahkeria ja tehokkaita työntekijöitä matalapalkkaisille aloille. Tarve esiintyy ahkerana ja joustavana työntekijänä voimistuu sellaisten tiettyjen EU:n ulkopuolelta tulevien henkilöiden kohdalla, jotka eivät ole oikeutettuja sosiaaliturvaan ja näin helpommin ottavat vastaan matalapalkkatyötä (Wills ym. 2009), koska he tarvitsevat työtä varmistaakseen toimeentulonsa ja saadakseen jatkettua oleskelulupaa (Anderson 2010; Könönen 2014). Toiseuttaminen kielen perusteella voi siten luoda alustan erottelevalle sisällyttämiselle. Se estää pääsyn korkeaa koulutustasoa vaativiin töihin, mutta avaa pääsyn matalapalkkaisille aloille.

Lopuksi

Tässä artikkelissa olen problematisoinut ajatusta kansainvälisen opiskelijan hahmosta tulevana huippuosaajana. Olen tuonut esiin, kuinka jako työn ja opiskelun maahanmuuttokategorioiden välillä hämärtyy haastateltavien kokemuksissa. Artikkelini osallistuu teoreettiseen keskusteluun rajoista painottamalla oleskeluluvan vaikutusta työntekoon ja tuo näin esiin opiskelijan oleskeluluvan varassa elävien erityistä asemaa. Tämä monesti on ohitettu kansainvälisiä opiskelijoita käsittelevässä tutkimuksessa.

Olen osoittanut, että suurella osalla opiskelijan oleskeluluvan varassa elävistä henkilöistä on kokemusta matalapalkkaisesta ja prekaarista työstä Suomessa. Ne, jotka ovat saaneet oman alansa tietotyötä, ovat useimmiten joutuneet minimaalisten palkkojen vuoksi työskentelemään myös suorittavissa töissä. Koska opiskelijan oleskelulupa on tilapäinen lupa, luvan varassa elävät työskentelevät varmistaakseen oleskeluoikeuden jatkumisen. Näin rajojen tuottama oikeudellinen segmentaatio asettaa EU:n ulkopuolelta tulevat opiskelijat prekaariin työmarkkina-asemaan ja tuottaa erottelevaa sisällyttämistä kansallisvaltiioon (Könönen 2014; Maury 2017).

Artikkeli yhtyy aiemman suomalaisen maahanmuuton hallintaa ja työelämän muutosta koskevan tutkimuksen tuloksiin (Krivonos 2015; Könönen 2014; Mankki & Sippola 2015). Aiemman tutkimuksen valossa opiskelijasiirtolaisilla näyttää kuitenkin olevan erityistä liikkuvuutta alojen välillä. Monet toimivat prekaarina työvoimana erilaisissa suorittavissa töissä samaan aikaan, kun osa heistä toimii alipalkattuna osaajatyövoimana. Näin yksinkertainen asetelma tietotalouden huippuosaajista, jotka nojaavat siirtolaisten takaamaan halpaan työvoimaan ravintola-, siivous- ja hoiva-alalla (Sassen 2001) löyhentyy.

Kun kansainvälisiä opiskelijoita OKM:n julkaisuis-
sa kuvataan VIP-henkilöinä ja maahanmuuton hallinta tuottaa prekaarissa asemassa olevaa joustavaa työvoimaa, valtion toiminnan moninaiset ja ristiriitaiset logiikat tulevat näkyviin. Myös julkaisuissa korostettu kilpailu osaavista työntekijöistä ja tarve houkutella korkeasti koulutettua työvoimaa ulkomailta näyttäytyy haastatteluaineiston valossa harhaanjohtavana tavoitteena. Suomessa on jo paljon ulkomaalaisia opiskelijoita ja sekä suomalaisista että ulkomaisista korkeakouluista valmistuneita, mutta monet heistä työskentelevät prekaareissa olosuhteissa.

Lisäksi olen osoittanut, että rajat aktualisoituvat, kun siirtolaisia konstruoidaan poikkeuksena kansallisvaltion alueella. Näin ne toimivat eronteon muotona. Vaikka työmarkkinat nähdään globaaleina, kansainvälisten opiskelijoiden työpanos ymmärretään kansallisessa valossa: integroituminen työmarkkinoille ei onnistu ilman taitoja kansalliskielissä, OKM:n julkaisuissa väitetään. Tutkimus osoittaa kuitenkin, että kielen osaamisella ei ole suurta vaikutusta työllistymiseen (Shumilova, Cai & Pekkola 2012). Sen sijaan kielitasovaatimusten käyttäminen tiettyjen osaamis- ja tulotason töissä yhdessä muiden sosiaalisten erottelujen kanssa voi toimia erottelevan sisällyttämisen muotona – estäen pääsyn korkeaa koulutustasoa vaativiin töihin mutta sisällyttäen matalapalkkaisille aloille.

Artikkelissa olen korostanut erottelevan sisällyttämisen mekanismeja prekaarin työaseman tuottamisessa. On kuitenkin tärkeää huomioida myös muita sosiaalisia prosesseja, kuten henkilökohtaisia verkostoja sekä sukupuolen ja sosioekonomisen taustan vaikutusta liikkuvuuteen ja työntekoon. Erityisesti sosioekonominen tausta näyttää korostuvan opiskelijoiden ja tutkijoiden oleskelulupien uudistamisprosesissa. On esitetty, että tutkijoille ja opiskelijoille myönnettäisiin lähtökohtaisesti kahden vuoden oleskelupa, mikä myös tarkoittaisi korkeampaa tulovaatimusta oleskeluluvan hakemisen yhteydessä (Valtioneuvosto 2018). Yhdessä 4 000–18 000 euron välillä vaihtelevien lukukausimaksujen kanssa (Study in Finland 2018) se tekisi keskimäärin yli 20 000 euroa oleskeluluvan saamiseksi.

Samalla apurahajärjestelmää ollaan kehittämässä. Muissa maissa tärkeitä tekijöitä apurahansaajien valitsemisessa ovat olleet kolmansien maiden oppilaitosten kanssa tehdyt ”kahden- ja monenväliset sopimukset” sekä opiskelijoiden ”akateeminen huippuosaaminen ja alkuperä”

(EMN 2012, 28). Sosioekonominen ja maantieteellinen tausta korostuu näin kansainvälisten opiskelijoiden valintaprosessissa, joka viittaa kehitykseen kohti liikkuvuuden hierarkisoitumista entisestään ja entistä kohdistetumpaa muutto-liikkeiden suodattamista. Kun OKM:n julkaisuissa (2017, 32) väitetään, että ”[o]saaminen ei 2020-luvulla tunne valtioiden rajoja”, voidaan toisaalta sanoa, että ihmiskehot, joihin osaaminen tavalisesti on sidottu, ainakin toistaiseksi tuntevat. Vaikka kansallisvaltion asema globalisaation myötä on hämärtyneet, rajat eivät ole hävinneet, vaan ohjaavat jopa yhä tiiviimmin ihmisten liikkuvuutta ja elämää sekä työskentelemisen että oppimisen mahdollisuuksia.

Kiitokset

Tutkimusta on rahoittanut Suomen Kulttuurirahasto (2017–2018) sekä tutkimushanke *Epävarma elämä. Epävirallinen maahanmuutto ja prekaari työ Suomessa* (2015–2018, Suomen Akatemia, n. 1284178). Haluan kiittää Elina Tuusaa, Eetu Viréniä, Jukka Könöstä, Lena Näreä, Niina Vuolajärveä ja Paula Merikoskea aiempien versioiden kommentoinnista ja oikoluvusta. Lopuksi haluan kiittää kaikkia haastateltavia.

Kirjallisuus

- AHMAD, AKHLAQ. 2005. *Getting a job in Finland: the social networks of immigrants from the Indian subcontinent in the Helsinki metropolitan labour market*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- AHO, SIMO, SANNA-MARI HYNINEN, HANNA KARHUNEN & MARKKU VANTTAJA. 2012. *Opiskeluaikein työssäkäynti ja sen vaikutukset*. Työ ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 26/212.
- ALBERTI, GABRIELLA. 2014. "Mobility Strategies, 'Mobility Differentials' and 'Transnational Exit': The Experiences of Precarious Migrants in London's Hospitality Jobs." *Work, Employment and Society* 28:6, 1–7.
- ANDERSON, BRIDGET. 2010. "Migration, Immigration Controls and the Fashioning of Precarious Workers' Work." *Work, Employment and Society* 24:2, 300–317.

- CASAS-CORTES, MARIBEL, SEBASTIAN COBARRUBIAS, NICHOLAS DE GENOVA, GLENDA GARELLI, GIORGIO GRAPPI, CHARLES HELLER, SABINE HESS, BERND KASPAREK, SANDRO MEZZADRA, BRETT NEILSON, IRENE PEANO, LORENZO PEZZANI, JOHN PICKLES, FEDERICO RAHOLA, LISA RIEDNER, STEPHAN SCHEEL & MARTINA TAZZIOLI. 2015. "New Keywords: Migration and Borders." *Cultural Studies* 29:1, 55–87.
- CASTLES, STEPHEN. 2012. "Cosmopolitanism and Freedom. Lessons of the Global Economic Crisis." *Ethnic and Racial Studies* 35:11, 1843–1852.
- CIMO. 2016. Suomessa, töissä, muualla? *Faktaa Express* 1A/2016.
- DE GENOVA, NICHOLAS. 2002. "Migrant 'Illegality' and Deportability in Everyday Life." *Annual Review of Anthropology* 31, 419–447.
- DE GENOVA, NICHOLAS. 2013. "'We Are of the Connections': Migration, Methodological Nationalism, and 'Militant Research'" *Postcolonial Studies* 16:3, 250–258.
- EUROOPAN MUUTTOLIIKEVERKOSTO (EMN). 2012. *Kansainvälisten opiskelijoiden maahanmuutto Euroopan unioniin*. Euroopan muuttoliikeverkoston tutkimus 2012.
- ESKELÄ, ELINA. 2013. "Migration decisions of skilled migrants: International degree students in an offbeat destination." *Nordic Journal of Migration Research* 3:3, 145–152.
- FAVELL, ADRIAN, MIRIAM FELDBLUM & MICHEL PETER SMITH. 2007. "The Human Face of Global Mobility: A Research Agenda." *Society* 44:2, 15–25.
- GOLDRING, LUIN & PATRICIA LANDOLT. 2011. "Caught in the Work–Citizenship Matrix: the Lasting Effects of Precarious Legal Status on Work for Toronto Immigrants." *Globalizations* 8:3, 325–341.
- HALL, STUART. 1992. "The West and the Rest: Discourse and Power." Teoksessa *Formations of Modernity*, toim. Stuart Hall & Bram Gieben. Lontoo: Polity Press, 185–227.
- KORHONEN, VESA. 2014. "'International Degree Students' Integration into the Finnish Higher Education and Labor Market." *Journal of Finnish Studies* 17:1/2, 126–153.
- KYHÄ, HENNA. 2011. Koulutetut maahanmuuttajat työmarkkinoilla: tutkimus korkeakoulututkimuksen suorittaneiden maahanmuuttajien työllistymisestä ja työurien alusta Suomessa. Turku: Turun yliopisto.
- KRIVONOS, DARIA. 2015. "(Im)mobile Lives. Young Russian Women's Narratives of Work and Citizenship Insecurities in Finland." *Sociologia* 52:4, 350–362.
- KÄRKI, JOHANNA. 2005. *'If I had to pay I would require value for my money' A study on foreign degree students at the universities of Helsinki, Tampere, Turku, Jyväskylä and Helsinki University of Technology*. The Student Unions of the Helsinki University of Technology, University of Helsinki, University of Jyväskylä, University of Tampere and University of Turku.
- KÖNÖNEN, JUUKA. 2018. "Differential inclusion of non-citizens in a universalistic welfare state." *Citizenship Studies* 22:1, 53–69.
- KÖNÖNEN, JUUKA. 2014. *Tilapäinen elämä, joustava työ: rajat maahanmuuton ja työvoiman prekarisaation mekanismina*. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto.
- KÖNÖNEN, JUUKA. 2012. "Prekaari työvoima ja työn uudet hierarkiat Metropolissa. Ulkomaalaiset matalapalkkaisilla palvelualoilla." *Sociologia* 49:3, 190–205.
- KÖNÖNEN, JUUKA. 2011. "Palvelualan työnantajat ja joustavat ulkomaalaiset työntekijät. Maahanmuuttohallinnon merkitys prekaarin työvoiman tuottamisessa." *Janus* 19:1, 52–67.
- LAINE, TYTTI-MAARIA. 2017. *International Degree Students and Graduates. A Follow-up Study on Employment and Social Integration into Turku*. Publications 13. Turku: Institute of Migration.
- LAINE, TYTTI-MAARIA. 2016. *International Degree Students: A Survey of Experiences of Study, Work and Life in Turku*. Migration Studies C28. Turku: Institute of Migration.
- LOWE, LISA. 1996. *Immigrant Acts: On Asian American Cultural Politics*. Durham, NC: Duke University Press.
- LUTHRA, RENEE & LUCINDA PLATT. 2016. "Elite and Middling? International Students and Migrant Diversification." *Ethnicities* 16:2, 316–344.
- MAJAKULMA, ARJA. 2011. "Enhancing the Employability of International Graduates during Education— A Case Study based on Finnish Universities of Applied Sciences.," *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 2.
- MANKKI, LAURA & SIPPOLA, MARKKU. 2015. "Maahanmuuttajat suomalaisilla työmarkkinoilla. Intersektionaalisuus ja "hyvä kansalainen" työmarkkina-aseman määrittäjinä." *Työelämän tutkimus – Arbetslivsforskning* 13:3, 193–208.
- MAURY, OLIVIA. 2017. "Student-migrant-workers: Temporal aspects of precarious work and life in Finland." *Nordic Journal of Migration Research* 7:4, 224–232.
- MEZZADRA, SANDRO & BRETT NEILSON. 2013. *Border as Method, or, the Multiplication of Labor*. Lontoo: Duke University Press.
- MAAHANMUUTTOVIRASTO (MIGRI) 2018. "Opiskelu Suomessa" <http://migri.fi/opiskelu-suomessa> (Luettu 28.02.2018)
- NEILSON, BRETT. 2009. "The world seen from a taxi: student-migrantworkers in the global multiplication of labour." *Subjectivity* 29, 425–444.
- NÄRE, LENA. 2016. "Työperäisen maahanmuuton illuusio ja työn uudet hierarkiat." Teoksessa *Maassamuutto ja siirtolaisuus kehityksen moottoreina*, toim. Elli Heikkilä & Tuomas Martikainen. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.

- NÄRE, LENA. 2013. "Ideal Workers and Suspects: Employers' Politics of Recognition and the Migration Division of Care Labour in Finland." *Nordic Journal of Migration Research* 3:2, 72–81.
- OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ (OKM). 2009. *Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategia 2009–2015*, OKM 2009:21.
- OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ (OKM). 2016. *Koulutusviennin tiekartta 2016–2019*. OKM 2016:9.
- OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ (OKM). 2017. Yhteistyössä maailman parasta. Korkeakoulutuksen ja tutkimuksen kansainvälisyyden edistämisen linjaukset 2017–2025, OKM 2017:11.
- OPETUSHALLITUS (OPH). 2016. "Ulkomaiset tutkinto-opiskelijat korkeakouluissa kotimaanosittain 2005–2016".
- PAASI, ANSSI. 2009. "Bounded Spaces in a 'Borderless World': Border Studies, Power and the Anatomy of Territory," *Journal of Power* 2:2, 213–234.
- PAN, DARCY. 2011. "Student Visas, Undocumented Labour and the Boundaries of Legality: Chinese Migration and English as a Foreign Language Education in the Republic of Ireland." *Social Anthropology* 19:3, 268–287.
- PEANO, IRENE. 2017. "Migrants' Struggles? Rethinking Citizenship, Anti-racism and Labour Precarity Through Migration Politics in Italy." Teoksessa "Where Are the Unions?" *Workers and Social Movements in Latin America, the Middle East and Europe*, toim. Sian Lazar. Lontoo: Zed Books.
- ROBERTSON, SHANTHI. 2013. *Transnational Student-Migrants and the State: the Education-Migration Nexus*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- ROBERTSON SHANTHI & ANJENA RUNGANAICALOO. 2014. "Lives in Limbo: Migration Experiences in Australia's Education-Migration Nexus." *Ethnicities* 14:2, 208–226.
- SASSEN, SASKIA. 2001. *The Global City. New York, London, Tokyo. 2nd Edition*. Princeton: Princeton University Press.
- SAYAD, ABDELMALEK. 1999. «Immigration et 'pensée d'État'» *Actes de la recherche en sciences sociales* 129, 514.
- SCOTT, JAMES C. 1998. *Seeing Like a State: How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed*. Yale: Yale University Press.
- SHUMILOVA, YULIA, YUZHOU CAI & ELIAS PEKKOLA. 2012. *Employability of International Graduates Educated in Finnish Higher Education Institutions*. VALOA-project. Higher Education Group, School of Management. University of Helsinki.
- STUDY IN FINLAND. 2018. "Non-EU tuition fees and scholarships", Finnish National Agency for Education. <http://www.studyinfinland.fi/tuitionfees2017> (Luettu 29.03.2018)
- THOMAS, SUSAN. 2017. "The Precarious Path of Student Migrants: Education, Debt, and Transnational Migration among Indian Youth." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 43:11, 1873–1889.
- VALTIONEUVOSTO. 2018. "EU:n ulkopuolelta tulevia opiskelijoita ja tutkijoita koskevaa lainsäädäntöä muutetaan." Tiedote 34/2018. http://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/1410869/eu-n-ulkopuolelta-tulevia-opiskelijoita-ja-tutkijoita-koskevaa-lainsaadantoa-muutetaan (Luettu 30.05.2018)
- VUOLAJÄRVI, NIINA. 2018. "Precarious Intimacies – Europeanised Border Regime and Migrant Sex Work." *Journal of Ethnic and Migration Studies*.
- WALLERSTEIN, IMMANUEL. 1991. "The Construction of Peoplehood: Racism, Nationalism, Ethnicity." Teoksessa *Race, Class, Nation. Ambiguous identities*, toim. Étienne Balibar & Immanuel Wallerstein. Lontoo: Verso, 71–85.
- WALTERS, WILLIAM. 2002. "Mapping Schengenland: Denaturalizing the Border." *Environment and Planning D: Society and Space* 20:5, 561–580.
- WATERS, JOHANNA AND RACHEL BROOKS. 2011. "Vive la Différence?: The 'International' Experiences of UK Students Overseas." *Population, Space and Place* 17:5, 567–578.
- WILKEN, LISANNE & METTE GINNERSKOV DAHLBERG. 2017. "Between International Student Mobility and Work Migration: Experiences of Students from EU's Newer Member States in Denmark." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 43:8, 1347–1361.
- WILLS, JANE, JON MAY, KAVITA DATTA, YARA EVANS, JOANNA HERBERT AND CATHY MC ILWAINE. 2009. "London's Migrant Division of Labour." *European Urban and Regional Studies* 16:3, 257–271.